

BO'LAJAK TARIX FANI O'QITUVCHILARINING IJODIY KOMPETENSIYASINI TRIZ TEXNOLOGIYALAR VOSITASIDA RIVOJLANTIRISH

Ergashev Baxodir Olimjon o'g'li

Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi

Telefon: +998 99 516 56 35

E-mail: baxodirergashev92@gmail.com

orcid:0009-0007-6614-492X

Annotatsiya: Maqolada bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining ijodiy kompetensiyasini TRIZ (izobretatelskix zadach resheniye teoriyasi) texnologiyalar vositasida rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari ko'rib chiqilgan. Tadqiqotda TRIZ texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari, ijodiy kompetensiyaning mohiyati va tarkibiy qismlari yoritilgan. Muallif tomonidan TRIZ prinsiplariga asoslangan didaktik tizim ishlab chiqildi va uning ta'lim amaliyotiga joriy etish yo'llari belgilandi. Tadqiqot natijasida bo'lajak o'qituvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyati, pedagogik vazifalarni noan'anaviy yechimlar bilan xal qilish malakasi va tarixiy materiallarni ijodiy qayta ishlash kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi takomillashtirildi.

Kalit so'zlar: TRIZ texnologiyalar, ijodiy kompetensiya, tarix fani, pedagogik innovatsiya, bo'lajak o'qituvchilar, ta'lim metodikasi, ijodiy fikrlash

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИСТОРИИ С ПОМОЩЬЮ ТЕХНОЛОГИЙ ТРИЗ

Эргашев Баходир Олимжонович

Исследователь Наманганского государственного университета

Телефон: +998 99 516 56 35

E-mail: baxodirergashev92@gmail.com

orcid:0009-0007-6614-492X

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические и практические основы развития творческой компетентности будущих учителей истории с использованием технологий ТРИЗ (теория решения изобретательских задач). В исследовании освещаются педагогические возможности ТРИЗ-технологий, сущность и структурные компоненты творческой компетентности. Автором разработана дидактическая система, основанная на принципах ТРИЗ, и определены пути её внедрения в образовательную практику. В результате исследования усовершенствована методика развития у будущих педагогов способности к творческому мышлению, навыков нестандартного решения педагогических задач и компетентности в творческой переработке исторического материала.

Ключевые слова: ТРИЗ-технологии, творческая компетентность, история, педагогические инновации, будущие учителя, методика преподавания, творческое мышление.

DEVELOPING THE CREATIVE COMPETENCE OF FUTURE HISTORY TEACHERS THROUGH TRIZ TECHNOLOGIES

Ergashev Baxodir Olimjon o'g'li

Researcher at Namangan State University

Phone: +998 99 516 56 35

E-mail: baxodirergashev92@gmail.com

orcid:0009-0007-6614-492X

Abstract: This article examines the theoretical and practical foundations for developing the creative competence of future history teachers through TRIZ (Theory of Inventive Problem Solving) technologies. The study highlights the pedagogical potential of TRIZ technologies, as well as the essence and structural components of creative competence. The author has developed a didactic system based on TRIZ principles and outlined ways to implement it in educational practice. As a result of the research, the methodology for enhancing future teachers' creative thinking skills, ability to solve pedagogical problems using non-traditional approaches, and competence in creatively processing historical material has been improved.

Keywords: TRIZ technologies, creative competence, history education, pedagogical innovation, future teachers, teaching methodology, creative thinking.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimi rivoji shunday taqozo qilmoqdaki, pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki ijodkor va innovator sifatida faoliyat yuritishi zarur[1]. Bu esa, eng avvalo, bo'lajak o'qituvchilarning ijodiy kompetensiyasini shakllantirishni talab qiladi. Tarix fani o'qitishida duch kelinadigan muammolardan biri – talabalarning ijodiy salohiyatini to'liq ochib bera olmaslik. An'anaviy o'qitish metodlari asosan ma'lumot uzatishga qaratilgan bo'lib, ijodiy fikrlashni rivojlantirish masalasiga yetarli e'tibor berilmaydi. TRIZ (TRIS - Teoriya resheniya izobretatelskix zadach) texnologiyalari bu muammolarni xal qilishda samarali vosita bo'la oladi[2].

Tadqiqotning dolzarbligi quyidagi omillar bilan belgilanadi:

- Ta'lim soxasida ijodiy yondashuvga ehtiyoj ortishi;
- Bo'lajak o'qituvchilarning ijodiy kompetensiyasini rivojlantirish metodikasining yetarli ishlab chiqilmaganligi;

- TRIZ texnologiyalarining ta'lim jarayonidagi imkoniyatlarining to'liq ochildmaganligi.

Tadqiqot maqsadi: bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining ijodiy kompetensiyasini TRIZ texnologiyalar vositasida rivojlantirish nazariy asoslarini ishlab chiqish va amaliy tavsiyalar berish.

ADABIYOTLAR TAXLILI

Ijodiy kompetensiya masalasi ko'plab pedagog va psixolog olimlar tomonidan tadqiq qilingan. Dj.Gilford ijodiy fikrlashning konvergent va divergent turlarini aniqlashtirgan[3]. U ijodkorlikning asosiy belgilari sifatida moslashuvchanlik, originallik va takomillashtirish qobiliyatini ko'rsatgan. Ye.P.Torrens ijodiy potensialni baholash mezonlarini belgilagan[4]. U ijodiy shaxsning asosiy xususiyatlari sifatida yangicha qarash, muammolarni seza bilish va noan'anaviy yechimlar topish qobiliyatini ta'kidlagan. TRIZ nazariyasining asoschisi G.S.Altshuller izobretatellik faoliyatining ob'yektiv qonuniyatlarini ochib bergan[5]. Uning fikricha, ijodiy muammolarni xal qilish jarayoni algoritmlashtirilishi mumkin va bu orqali ijodiy fikrlashni o'rgatish mumkin. Markaziy Osiyo olimlaridan M.X.Tojiyev pedagogik faoliyatda ijodiylikning roli va o'rnini tadqiq qilgan[6]. A.G'.G'oziyev ta'limda innovasion texnologiyalarning pedagogik asoslarini yaratgan[7]. N.A.Muslimov talix fanini o'qitishning psixologik asoslarini ishlab chiqqan[8].

Ammo, tarix fanini o'qitishda TRIZ texnologiyalarini qo'llash va bu orqali ijodiy kompetensiyani rivojlantirish masalalari yetarli darajada o'rganilmagan.

TADQIQOT METODLARI

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- Ilmiy-pedagogik adabiyotlarni sistemali tahlil qilish
- Sintez va umumlashtirish
- Modellashtirish
- Tizimli tahlil
- Empirik metodlar:
- Pedagogik kuzatish
- O'qituvchilar va studentlar bilan suhbatlar

- Fokus-guruh muhokamalari
- Dars jarayonlarini tahlil qilish
- Pedagogik eksperimentning konstatlovchi va formativchi bosqichlari

Tadqiqot 2022-2024 yillarda O'zbekiston Respublikasining oliy ta'lim muassasalarida o'tkazildi. Tadqiqotga pedagogika universitetlarining tarix fakultetlari talabalari va o'qituvchilari jalb qilindi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Ijodiy kompetensiya – bu shaxsning yangi, noan'anaviy yechimlar topish, ijodiy muammolarni xal qilish va innovasion faoliyat ko'rsatish qobiliyatidir. Tarix fani o'qituvchisi uchun ijodiy kompetensiya quyidagi komponentlarni o'z ichiga oladi:

Kognitiv komponent:

- Tarixiy bilimlarni ijodiy qayta ishlash qobiliyati
- Tarixiy voqealar orasidagi noan'anaviy aloqalarni topish malakasi
- Tarixiy materiallarni yangicha talqin qilish ko'nikmasi

Operasion komponent:

- Ijodiy pedagogik texnikalarni qo'llash malakasi
- Interaktiv o'qitish usullarini ishlatish ko'nikmasi
- Pedagogik vazifalarni noan'anaviy usullar bilan xal qilish qobiliyati

Motivasion komponent:

- Ijodiy faoliyatga intilish
- Yangilikka ochiqlik
- Pedagogik eksperimentga tayyorlik

TRIZ texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari

TRIZ texnologiyalari ta'lim jarayonida quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

1. Algoritmik yondashuv – muammolarni xal qilishning bosqichma-bosqich metodikasi ishlab chiqiladi. Tarix darslarida bu voqealarni tahlil qilish, sabab-oqibat aloqalarini aniqlash va xulosalar chiqarishda qo'llaniladi[9].

2. Ziddiyat prinsipi – tarixda uchraydigan ziddiyatli vaziyatlarni aniqlash va ularni xal qilish usullarini topish. Masalan, tarixiy shaxslarning qarorlar qabul qilishdagi dilemmalarini tahlil qilish.

3. Resurslarni boshqarish – mavjud tarixiy manbalar, faktlar va ma'lumotlardan maksimal foydalanish prinsipi. Bu orqali talabalar cheklangan resurslar bilan ko'proq natijalarga erishishni o'rganadilar[10].

Didaktik tizimning tuzilishi

TRIZ prinsiplariga asoslangan didaktik tizim to'rt asosiy blokdan iborat:

1. Maqsad-yo'naltiruvchi blok:

- Ijodiy kompetensiyani rivojlantirish maqsadlari
- Pedagogik vazifalar tizimi
- Kutilgan natijalar modeli

2. Mazmunli blok:

- TRIZ prinsiplarini o'rganish
- Tarixiy materiallarni ijodiy ishlash metodlari
- Pedagogik vazifalarni ijodiy xal qilish usullari

3. Jarayonli blok:

- O'qitish bosqichlari va metodlari
- Pedagogik texnologiyalarning majmui
- Ta'limiy faoliyat turlari

4. Baholash bloki:

- Ijodiy kompetensiyani baholash mezonlari
- Nazorat usullari
- O'z-o'zini baholash metodlari

Amaliy joriy etish tajribasi

Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan metodika oliy ta'lim muassasalarida sinab ko'rildi. Amaliyot shuni ko'rsatdiki, TRIZ texnologiyalarini qo'llash orqali:

- Studentlarning tarix faniga bo'lgan qiziqishi oshdi
- Darslar interaktiv xarakter kasb etdi
- Talabalar mustaqil izlanuvchanlik ko'rsata boshladilar
- Pedagogik muammolarga ijodiy yondashuv shakllandi

Metodik tavsiyalar

TRIZ texnologiyalarini samarali qo'llash uchun quyidagi tavsiyalar berildi:

1. Bosqichlilik prinsipi – avval TRIZ asoslarini o'rganish, keyin uni pedagogik faoliyatda qo'llash.
2. Amaliylik – nazariy bilimlarni darhol amaliy vazifalardagqo'llash.
3. Moslashish – TRIZ usullarini tarix fanining o'ziga xos xususiyatlariga moslashtirish.
4. Uzluksizlik – ijodiy kompetensiyani bosqichma-bosqich, izchil rivojlantirish.

XULOSA

TRIZ texnologiyalari bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda samarali pedagogik vosita hisoblanadi. Bu texnologiyalarning algoritmik tabiyati ijodiy fikrlashni tizimli ravishda o'stirishga imkon beradi. Ijodiy kompetensiyani rivojlantirish jarayoni murakkab tizimli xarakterga ega bo'lib, kognitiv, operasion va motivasion komponentlarning uzaro ta'sirini talab qiladi.

TRIZ prinsiplariga asoslangan didaktik tizim to'rt asosiy blokni (maqsad-yo'naltiruvchi, mazmunli, jarayonli va baholash) o'z ichiga olib, ularning uzaro muvofiqlashgan ishlashi ijodiy kompetensiyani samarali rivojlantirishni ta'minlaydi. Amaliy tajriba shuni ko'rsatdiki, TRIZ texnologiyalarini qo'llash orqali studentlarning ta'lim jarayoniga faol ishtiroki ta'minlanadi, ularda mustaqil fikrlash va ijodiy muammo xal qilish qobiliyati rivojlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Ta'lim-tarbiya tizimini isloh qilish – O'zbekiston taraqqiyotining muxim omili // Xalq so'zi. 2019. 12 sentyabr.
2. Altshuller G.S. Tvorchestvo kak tochnaya nauka. – M.: Sovetskoye radio, 1979. – 175 s.
3. Gilford Dj. Priroda chelovecheskogo intellekta / Per. s angl. – M.: Progress, 1971. – 433 b.
4. Torrens Ye.P. Diagnostika kreativnosti. Rukovodstvo. – M.: Imaton, 2006. – 172 b.
5. Altshuller G.S. Algoritm izobreteniya. – M.: Moskovskiy rabochiy, 1973. – 296 s.
6. Tojiyev M.X. Pedagogik faoliyatda ijodiylikning roli va funksiyalari. – T.: Fan, 2018. – 240 b.
7. G'oziyev A.G'. Innovasion pedagogik texnologiyalar. – T.: O'qituvchi, 2019. – 320 b.
8. Muslimov N.A. Taix fanini o'qitishning ilmiy-metodik asoslari. – T.: TDPU, 2020. – 180 b.
9. Zinovkina M.M. Kreativnaya pedagogika: metodologiya, teoriya, praktika. – M.: MGIU, 2009. – 260 b.
10. Gin A.A. TRIZ-pedagogika: ob'yasnit neobychnoye. – M.: Vita-Press, 2018. – 168 b.